

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

«Мұхтар Әуезов және әлем әдебиеті»

атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

Алматы, 27-28 қыркүйек, 2016 жыл

МАЗМҰНЫ

I-СЕКЦИЯ. М.ӘУЕЗОВ ЖӘНЕ ӘЛЕМ ӘДЕБИЕТІ

Әбдиманұлы Ө. М. Әуезов және қазақ әдебиеті оқулықтары.....	3
Жақып Б. Мұхтар Әуезов көсемсөзіндегі ұлт мәселелері	5
Мәдібай Қ. Ортаймас қазына	10
Ісімақова А. М.О.Әуезов прозасы: концепт және дискурс.....	16
Жеменей И. Мұхтар және дәуір	19
Орозобекова Ж. Прикосновение к истокам	22
Бисенғали З-Ғ. М.Әуезов және 1916 жыл.....	24
Таңжарықова А. М.О.Әуезов шығармаларындағы этно-фольклорлық сарындар.....	35
Бұлдыбай А. «Манас» жырын зерттеудегі М. Әуезовтың тарихи-теориялық ұстанымдарын оқыту	37
Көпбаева М. Ұлы мұрат жолындағы суреткер үндестігі	48
Қазбек Г. Аударматанушы М.Әуезов	50
Әбдіқұлова Р. М. Әуезов шешендік создер хақында	53
Қалқабасева С. Дара тұлға жайындағы толғаулар	54
Тоқшылықова Г. Кобо Абэнің «Бөтен бет», «Құм құрсауындағы әйел» романдарындағы интертекстуалдылық элементтер, олардың байланысы мен қызметі	57
Салықбаева Ә., Бертаева К. Мұхтар Әуезов – ұлтымыздың ұлы мақтанышы.....	61

II-СЕКЦИЯ. М.ӘУЕЗОВ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ЖӘНЕ ФИЛОЛОГИЯ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ

Темирболат А. Проблемно-ориентированный подход в преподавании литературоведческих дисциплин.....	64
Болатова Г. Проблемы обучения студентов анализу поэтики художественного текста	67
Сейітжанов З., Оспанова А. Ақтан мен Ақбала айтысын оқыту	71
Абдулина А. Методика преподавания фольклора в полиязычной группе	73
Мұсалы Л. М.Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясындағы символ-бернелер және оқыту мәселесі.....	75
Дәрібайұлы С., Керімбекова Б. Қазақ әдебиеті сабағындағы шығармашылық жаттығулардың маңызы.....	77
Солтанаева Е. Қ.Ысқақов шығармалары негізінде көркем пейзаж функцияларын оқыту	80
Асқарова А. Технология және әдебиет сабағын оқыту әдіс-тәсілдері	82
Шортанбаев Ш., Салықбаева Ә. М.Әуезовтің өмірі мен шығармашылығын оқытуда ақпараттық технологияларды қолданудың ерекшеліктері.....	85
Куркебаев К., Карбозов Е. Тілдік оқытудағы қатысымдық тәсілдердің әлеуеті.....	89
Аширова А., Абдрахманова Ж. Студенттердің іскерлік қарым-қатынас тілін модульдік технология арқылы оқытудың лингвистикалық негіздері	92
Елюбаева Г. Мұхтар Әуезов шығармаларын оқыту тәжірибемнен	93
Имаханбет Р. Ахмет Байтұрсынұлының «Оқу Құралы: қазақша алифба», «Әліб-бй: жаңа құрал» атты оқулықтарының зерттелуі мен зерделенуі	94
Жапарқұлова К. Қадыр ақын олендеріндегі адамгершілік мәселесі	100
Таңжарықова А. Бейбіт Сарыбайдың «Біздің заманның Шығайбайлары» атты әңгімесіндегі сарандық мәселесі.....	103
Асқарова Г. Ғ.Мүсірепов туындыларындағы аналар бейнесін сыни тұрғыдан оқыту	106
Базарбайқызы Г. Заман шындығын бейнелеген туындылардағы шолақ белсенділер образы.....	108

III-СЕКЦИЯ ЖАС ҒАЛЫМДАР МІНБЕРІ

Дәлелбекқызы А. Қ.Жұмаділовтің "Дарабоз" роман-дилогиясындағы ұлттық салт-дәстүрлердің көркемдік жүйесі.....	114
Базарбаева М. Билингв-жазушылардың шығармаларындағы әлемнің тілдік бейнесі	117
Мұхтар Л. Концепт детства в мировой гуманитарной науке	120
Ержанов А. Қалқаман сарин шығармашылығындағы діни тәрбие	124
Мұратәлиева Д. М. Әуезовтің «Қорғансыздың күні» және Р. Мұқанованың «Аида» әңгімесіндегі психологизм мәселесі.....	128
Ділдебаева Ж.Ш. Ахмет Байтұрсынұлының «Әдебиет танытқыш» оқулығының зерттелуі.....	131
Рапашева Е. Мұхтар Әуезов шығармаларындағы күнә, кінә жазық концептілері	133
Сенгирбай Г. 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілістің ақындар шығармашылығына тигізген ықпалы	137
Сағдатхан Ж. «Таңғажайып дүние» ғұмырнамалық романы жайлы сүбелі ойлар.....	140
Нүсіпәліқызы А. Ұ.Есдәулеттің саяси лирикалары	142
Тәңірбергенова А. Б.Нұржекеевтің жазушылық шеберханасы және «Бір өкініш, бір үміт» романы.....	147

берік болып, соңымнан бір жаман ілесер ме екен?" [3; 100 б.] деген ойын білдіреді. Автор мұнда қан араластыру, ұрпақ жалғастыру ғұрпынан оқырманын хабардар еткісі келгенін көруімізге болады. Қазақ халқының ұрпақ қамын ойлап, артынан тұяқ қалдыру арманы романда жан жүрегінді елжірете суреттеледі. Еліміздің сенімі, арманы бейнелі тілмен бой көтереді. Сенімнің адам баласына қатты әсер ететінін психологиялық тұрғыдан дәлелдейді. Қалмақ әйелінің он жылдың ішінде Шағалаққа үш ұл, екі қыз туып беруі соның дәлелі.

Қорыта айтатын болсақ, халықтың дәстүрлі мәдениеті, өнері ұлт дүниетанымын тануға қызмет етеді. Бұл шығарма өткен ғасырдың ең бір маңызды көріністерін айқындауға күш салған. Тарихи диалогиядан тек қаламгердің талантын ғана емес, халқымыздың өзіне ғана тән ұлттық ерекшеліктерін де байқалады. Шығармада ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық мінез, салт-сана, дүниетанымын көркем баяндалған. Ұлттық салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды насихаттап, жас ұрпақтың санасына сіңіре білу үшін үлкен еңбек, терең білім, парасаттылық керек екені анық. Қазақ халқына тән ерекшеліктер ұлтымыздың ішкі жан-дүниесінен, болмыс-бітімінен көрінеді. Көркем шығарма арқылы халқымыздың этнографиялық өрнектері айшықталып, ұлтымыздың асыл қасиеттері жаңа қырынан ашылады. Сонымен қатар, диалогияда ұлттық салт-дәстүрмен қатар, ұлттық мінез, ұлттық менталитет көркем зерделеніп, танымдық ойға ұласады. Халқымыздың қанына сіңген салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, наным-сенімдерін көркем өрнекпен жеткізуге тырысқан жазушы алдына қойған мақсатына жете білді деп сеніммен айта аламыз.

Әдебиеттер

- 1 Ұлттық тәрбие. Оқу құралы. Піралиева және т.б. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ. – 2011. – 166 бет.
- 2 Турысбекова А.Е. Ә.Кекілбаев пен Б.Нұржекеев шығармаларындағы ұлттық менталитет. Фил. ғыл. канд. диссертациясы. – Талдықорған, 2010. – 152 бет.
- 3 Жұмаділов Қ. Он екі томдық шығармалар жинағы. – Алматы: Қазығұрт, 2005. Т. 9. – 488 бет.
- 4 Кенжеахметұлы С. Қазақтың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары. – Алматы: Атамұра, 2010. – 384 бет, суретті.

Меруерт Базарбаева,
Әл-Фараби атындағы
ҚазҰУ-дің PhD докторанты
Ғылыми жетекші: ф.ғ.д.,
профессор Темірболат А.Б.

БИЛИНГВ-ЖАЗУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ӘЛЕМНІҢ ТІЛДІК БЕЙНЕСІ

Адамзат баласының санасындағы әлемнің тілдік бейнесі – адам болмысымен, әлеммен, әлемнің концептуальды бейнесімен тығыз сабақтастықта болады. Әлемнің тілдік бейнесі әр алуан әлемді анықтаумен қатар «он сегіз мың әлемнің» жалпы көрінісін тіл арқылы бейнелейді.

Жалпы адамзат баласының танымы мен ұлттық ерекшелігін анықтау үшін белгілі-бір концептілерге сүйенеміз. Концепт арқылы қандай да бір жеке тұлғаға, ұлтқа, қоғамға тән құндылықтар сипатталады.

Концепт әлемнің тілдік бейнесінде көрініс табатын тілдік құбылыс. Әлемнің тілдік бейнесіне қатысты зерттеулер қазіргі күні көптеп саналады.

В. фон Гумбольдттың концепциясының негізіне сүйенсек, тіл адамның ішкі құбылыстары мен сыртқы әлем көріністерін көрсетеді. Тілдің танымдық қасиетінен әлемнің алуан түрлі құпиясы ашылады десек, тіл шынтуайтында бүкіл этностың өзіндік болмыс бітімін көрсетеді.

Л.Г. Вайсгербер В. фон Гумбольдттың идеяларын одан әрмен жетілдіре отырып, алғаш рет дүниенің тілдік суреті теориясын ұсынған болатын. Ол сөзге сөздік, яғни тілдің рөлін әсірелеп, сөз арқылы дүниені танып білуге болады деген қағиданы ұстанады. Дүниенің тілдік суретінің қалыптасуына таным, мәдениет, тіл, білім ерекше әсер етеді деген ұстанымды Х.Г.Гадамер, М. Хайдеггер, В.Г. Колшанский, М.И. Чернышева деген секілді ғалымдар басшылыққа алса, В.И. Постовалова жеке және жалпы танымның негізінде құралады деген қағиданы ұстанады.

Әлемнің тілдік бейнесіне тән белгілерге Т.В. Алейникова мыналарды жатқызады: «1) субъект творческий картину мира; 2) объект мир или его фрагмент, образ которого воссоздается с помощью творческой активности субъекта мира; 3) форма отражения представления объекта мира» [1, 69] – деп, ғалым әлемнің тілдік бейнесін тану үшін дүниенің тілдік бейнесіне тән белгілерді көрсетсе, Г.В. Колшанский әлем бейнесіне қатысты тұжырымдарды былайша бекіте түседі. «Мышление есть форма и способ отражения, то есть образование вторичного, идеального мира в сознании человека, который

как бы повторяет объективный мир в способах и формах, присущих человеческому мозгу. Отражательная способность мозга, но не языка отражательной картины мира можно говорить только имея в виду мышление» – деген тұжырым жасайды [2, 23].

Дүниенің тілдегі көрінісі адамның шындыққа негізделген ілімінен орын алатыны сөзсіз. Әлем бейнесі адам танымында қарабайыр формада, поэтикалық үлгіде, концептуалды негізде және тілдік сипатта орын алады. Әлемнің қарабайыр бейнесі адамның қарапайым ойлау формасына негізделсе, концептуалды көрінісі шын ойлаған объектінің адам санасындағы ғылыми бейнесі және сезімнің танымдық та қорытындысы. Әлемнің поэтикалық және тілдік бейнесі айнала қоршаған әлемнің қарабайыр және концептуалды формасының тілдегі көрінісі болып табылады. Бұл жөнінде О.Г. Дубровскаяның көзқарасы бойынша, көпшілікке таныс концептуалды әлемнің көрінісі ұқсас болса, керісінше бір тілде сөйлейтін сол тіл арқылы қарым-қатынас жасайтын адамдарда әртүрлі болуы ықтимал, тірі тілдің құралдарымен бекітілген әлем жайлы барша ақпарат дүниенің тілдік көрінісін құрайтынын, оның негізгі екі қызметі болатындығын, демек олар: 1) әлемнің концептуалды элементтерін көрсету; 2) әлемнің тілдік көрінісін тілдік құралдармен түсіндіру керектігін айтады [1, 70]. Әлемнің тілдік бейнесі А.Брутянның көзқарасы бойынша, – «табиғи ұлттық тілдер арқылы бекіген ішкі және сыртқы дүние жайлы ақпарат болып есептеледі» [1, 82]. Ал, В.Н. Телияның пайымдауынша, «Әлемнің тілдік бейнесінің константтары, өйткені бұл атаулар арқылы концептуалды бейнеге дүние туралы тілді орныққан күнделікті түсініктер енеді» [3, 225], – деген тұжырым жасайды.

Ұлттық мәдениет контексіндегі әлемнің тілдік бейнесін арнайы зерттеген ғалым А. Исламның пікірінше, «дүниенің тілдік суреті» дегенімізді тілде көрініс тапқан, жалпы ұлт өкілдеріне және ұлттық әлеуметтік мәдени өкілдеріне ортақ ұжымдық ұлттық мәдени тәжірибе негізінде жиналған білім жүйесі деп түсінеміз. Осы тұста дүниенің тілдік суретінің объективті дүние суретінен айырмашылығы болмайтынын, ол тек белгілі бір ұлттық нақыш беретінін айтып өткіміз келеді» – дегенді [4, 29] айта келе, өз ойын ғалым одан әрі былайша өрбітеді: «Бүгінгі күні антропоцентристік парадигма аясында жүргізіліп жатқан зерттеулерде «дүниенің тілдік суреті» деген ұғыммен қатар «дүниенің суреті» дегенде термин бар. Алайда бұл ұғымдар сырттай ұқсас болғанымен өздеріне тән ерекшеліктері бар екі бөлек терминдер болып табылады. «Дүниенің суреті» дегенге келсек, «дүниенің суреті дегеніміз – концептуалды (логикалық) және тілдік үлгілер формасымен берілетін санамен тікелей байланысты дүние туралы білімдер жиынтығы» [4, 36].

«Тіл-ұлт-қоғам-таным» деген төрттаған ұғымының өзара сабақтастығы жайлы мәселені зерделеуде санада қалыптасқан мәліметтердің көмегімен қоғамға тән материалдық және рухани құндылықтарды сипаттаудың маңызы зор. Олар әлеуметтік тарихи жағдайларға, қоғамдық құрылысқа, адам танымының жетілуіне, ішкі-сыртқы факторлардың әсеріне де қатысты.

«Әлемнің тілдік бейнесі» деген ұғым әрбір ұлтқа, адамзат баласына ортақ. Алайда әрбір жеке ұлттың өзіне тән «әлемнің тілдік бейнесі» деген ұғыммен қатар ортақ жалпы адамзаттық ұғымның да болуы ғажап емес. Себебі, адам баласы бір негізден (теология ғылымындағы канондардың негізінде) Адам Ата мен Хауа Анадан тарағандығының өзі дәлел. Және де бүгінгі күні адам баласы жеке ұлт жоқ, бір ғана ұлт немесе бір ғана халық болуы тиіс деп өздері көтермелеп жүрген «жаһандану идеясының» бір ұшы осында жатуы мүмкін. Мұндай біртұтас дүниетанымды қалыптастыратын факторлардың бірі – кеңістік пен уақытқа байланысты. Адамзат баласының дүниетанымындағы әлемді бағалау, оған деген өзіндік көзқарас ғасырлар бойы қалыптасқан философиялық ойлау мәнері, қоршаған әлемді танып білу процестерінің нәтижесі және ұлттық құндылықтар әлемімен өлшенеді.

Адам баласы дүниедегі бар затты тілдегі сөздермен белгілейді оған атау береді. Ал бейнесі жоқ тосын дүниені немесе затты қабылдау оған атау беру санаға ауыр соғады. Осыдан келіп дүниенің адам санасындағы бейнесі тілдегі бейнелермен сәйкес келеді. Әрбір ұлттың немесе халықтың санасында ғалам бейнесі сыртқы және ішкі факторлардың негізінде әр түрлі болатындықтан, тілдегі ерекшеліктерде сан түрлі болады. Сыртқы факторларға ареалдық аймақ, табиғат жағдайы, әлеуметтік ерекшелік, қоғамдық құрылыс, шаруашылық, діннің ықпалы, саяси тарихи, т.с.с. жағдайлар жатса, ішкі факторларға тілінің генологиялық тегі, типологиялық ерекшелігі, әдет-ғұрып, салт-сана, менталитет, ұлттық дүниетанымды жатқызуға болады.

Әлемнің тілдік бейнесі, тілдік көрінісі дегеніміз – тілдің лексикасында, грамматикасында таңбаланған, бекітілген, сақталған тіл иесінің күллі дүние, әлем, ғалам туралы білімдерінің жиынтығы. Сыртқы дүниедегі құбылыстар мен заттар, шындық болмыс адам танымында мәндік өріс, мағыналар жүйесі ретіндегі ішкі образдар түрінде орнығады. Олай болса ғалам, ғалам бейнесі, ғалам көрінісі дегеннің өзі – образдар жүйесі. Әлемнің тілдік бейне көріністері әр тілдің өзіне ғана тән ерекшеліктеріне, әр халықтың дүние – әлемнің түрлі-түсін өзінше мүшелей тануына ол фрагменттерді өзінше бейнелеп атауына байланысты тіл-тілде өзгеше болып өріледі [4, 101].

Әлемнің тілдік бейнесінің концептілердегі көрінісін тілдің лексикалық қабатының негізінде кең көлемде тануға болады. «Әлемнің тілдік бейнесі» концептілердің бойында көрініс табады. Концептке

ұлттық тұрғыдан келгенде сөз астарының беретін мағынасына көңіл бөлу керек. Қандайда бір ұлттың ортақ танымымен жеке тұлғасының танымы концептілер бойынан көрінеді. Концептінің беретін түсінігі тек тіл арқылы ғана емес, сонымен бірге тілдік емес құралдар (сезім секілді) негізінде де танылады деген қағидаларда баршылық. Б. Жұмағұлованың пікірінше: «қарапайым дүние бейнесі мен ғылыми дүние бейнесінің шекараларын анықтау мәселесі концепт ұғымының пайда болуына және дамуына ықпал жасады. Бұл термин тіл білімінде логикадан алынған» дегенді айтады [4, 111]. Бүгінгі күні ғылыми айналымда концепт мәселесі лингвистика ғылымында лингвофилософиялық, лингвокогнитивтік, лингвомәдениеттанымдық, этнолингвистикалық аспектіде қарастырылуда.

Әлемнің бейнесін қалыптастыруда адамның барлық психикалық әрекеттері қатысады: сезіну, қабылдау, түйсіну, түсіну және ойлау, өзінше ұғыну т.б. Әлемнің бейнесі дүниені танудың алғышарты болып табылады. Әрбір әлеуметтік жүйеде, әрбір қоғамның, өркениеттің даму барысында әлемнің өзіндік ерекшеліктері анықталып отырады. Олар негізгі концептуалдық және сезімдік қабылдаулар негізінде адам танып түсінген деңгейі дәрежесінде болады. Қоғам дамып, дүниенің қасиеттері одан әрі таныла бастаған сайын әлемнің бейнесінің мазмұны да өзгеріп отырады. Демек ақиқат дүниенің бейнесі – өзгермелі құбылыс. Ал адам санасында қалыптасатын ақиқат дүниенің бейнесі арқылы тілдік қорды, тілдің ішкі мағыналық формасындағы өзгерістерді зерттеуге мүмкіндік жасалады.

Әлемнің тілдік бейнесі тарихи оқиғалар, географиялық алғышарттар мен жекелеген халықтардың этнопсихологиялық ерекшеліктерінің әсерінен қалыптасатындықтан, әрдайым ұлттық-мәдени спецификамен сипатталады. Осы негіздеме бойынша заманауи ғылымда тіл этностың жетекші белгілерінің бірі ретінде анықталады. Алайда ұлттық-мәдени ерекшелік әлемді қабылдаудағы жалпыадамзаттық негіздерге сүйене отырып анықталады: тілдегі деректерді талдау арқылы әлемнің жаһандық бейнесіне жол ашылады, онда бірыңғай жалпыадамзаттық мәдениетаралық кеңістіктің әмбебап, басты ұғымдары көрініс тапқан.

Тіл шындықты екі түрлі жолмен сипаттайды:

шындық әлемнен → ойлауға қарай
ойлаудан → тілге қарай

Адам үшін ақиқат дүние біреу болса, оны түсіну, тану, сол дүниенің біртұтас бейнесін санада қалыптастыру әрекеттері әр адамзатта, әр ұлтта түрлі деңгейде сан алуан интерпретацияда беріледі. Сондықтан тіл иесінің ой-өрісіне, концептуалдық әлеміне байланысты дүниенің танымдық бөлшектері тілде өзінше көрініс табады, өзінше бейнеленіп суреттеледі, ал тіл иесі танымдық ойын өз тілінде сақталған дүние бейнесіне сәйкес танытуға тырысады. Тілдегі ұлттың мәдени көрінісін анықтауда тиімді тәсілдердің бірі типологиясы әртүрлі тілдердегі (қазақ, орыс, ағылшын) дүниенің ақиқат бейнесін бейнелеудегі ұқсастықтар мен ерекшеліктерді айқындау болып табылады.

Қостілді жазушылар О.Сүлейменов, А.Әлімжанов, С.Санбаев, Э.Габбасов, А.Еженов, Р.Сейсенбаев, Б.Канапьянов, Б.Қайырбеков, К.Бақбергенов, Б.Б. Момышұлы, Ә.Қодар, А.Жақсылықов, Д.Накипов, Е.Жұмағұлов т.б. В.Бадиков ғылымға «көркем билингвизм» терминін енгізді. Қазақ, орыс, ұйғыр, неміс, корей, татар жаушыларының прозасы мен поэзиясын зерттеген В.Бадиков («На изломе времен. Судьба и голос»), «Новые ветры», «В потоке времени не потерять себя»).

Билингв-жазушылардың шығармаларын әртүрлі қырынан зерттеген зерттеушілер М. Әуезов, Г. Бельгер, Б. Жылқыбаев, У. Әбішев, У. Бахтигереева, В. Савельева, С. Абишева, А. Абдулина, А. Ищанова, А. Темірболат, Л. Сафронова, Ж. Толысбаева, А. Тусупова, Л. Абдуллина, М. Арғынбаева, Ш. Адибаева, М. Асылбекова, О. Валикова, А. Джундубаева және т.б.

Шетелде «Олжас Сүлейменов әлемі» атты жинаққа жазушының шығармасын ХХІ ғасырдың бірінші жартысы мен ХХ ғасырдың екінші жартысында орыс тілінен неміс, ағылшын, француз, корей, польша, монғол тілдеріне аударылған материалдар кірді. О. Сүлейменовтің шығармасы Францияда Л. Дени, А. Филип, Д. Робеля, П. Гамарра, Л. Рей, А. Боске, К.Муз, Ф. Сальвэна, Ф. Диа, Р. Дора, Б. Шамбаза, А. Фишлердің мақалаларында қарастырылған. Германияда О.Сүлейменовтің поэзиясын белгілі прозашы, баспагер, аудармашы Л.Кошут зерттеген. Монғолияда О. Сүлейменовтің «Арғымақ» атты кітабы жарыққа шықты. Оны ақын, драматург, аудармашы Ж. Лхагвы. Польша мен Корея Республикасында О. Сүлейменовтің шығармасының дамуы туралы Варшава университетінің профессоры, әдебиет теоретигі мен сыншысы Е. Чаплеевич және ақын, эссеші, аудармашы Ким Бен Хак.

Проза үшін психологизм мен драматизмді тереңдете, тақырыпты аша зерттеп, кейіпкерлердің образын әр қырынан аша түскен жазушылар Р. Сейсенбаев, А. Жақсылықов, Д. Амантай, С. Санбаев.

Сонымен қатар қостілді жазушылар ауыл өмірін, қазақ халқындағы салт-дәстүрін өз шығармаларында жеткізген. А.Ж. Жақсылықовтың «Окно в степь» атты шығармасындағы ұлттық бірліктер кездеседі. Мысалы: «Толпа одобрительно загудела. Не мешкая *джигиты* принялись за де-

ло. Не остались в стороне и *аксакалы*. Вдруг, яростно плюнув на землю. Вперед выскочил Садык-ата. Он хлестнул камчой о сапоги и закричал дребезжащим от гнева голосом...; Мы поставим нашей *женгей* новый дом, лучше прежнего. В нем ей дышать и житья будет по-новому» [5, 16]. Бұл жердегі *жігіт, ақсақал, ата, жеңге* лексикалық бірліктері тек қазақ халқына тән ұғымдар.

«никто даже из взрослых джигитов не смел перечить Акану, а старики уважительно называли *палуаном*. Балуан – батыр деген мағынасында қолданылады» [5, 12]

«Улыбалось небо за искрящимся окном. Улица была залита каким-то особенно прозрачным, сияющим *воздухом*. Аул, окраины, степь, речка снова звали к себе, снова я слышал их манящие *голоса*» [5, 31].

Аспан, арық, ауыл, ауа деген сияқты лексикалық бірліктер арқылы берілген бұл сөздер отан концептісі шеңберіне кіреді. Қарап отырғанымыздай, қостілді жазушылардың шығармаларында қазақ халқының өзіне ғана тән лексикалық бірліктерін қолданып отырған. Шығарма орыс тілінде жазылса да, шығармада қазақ иісінің аңқып тұратыны айқын.

Қостілді жазушылардың тілдік бейнесін әртүрлі қырынан қарастыруға болады. Шығармадағы лексикалық бірліктерді табиғатқа қатысты, адамның киім-кешегіне байланысты, ұлттық тағамдарға байланысты бөліністерге бөліп қарастыруға болады.

Әдебиеттер:

1. Караулов Ю.Н. Концептография языковой картины мира // Сборник статей: Языковое сознание: теоретические и прикладные аспекты. – М.: Ин-т языкознания РАН, 2004. – С. 69-83.
2. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке. – М.: Наука, 1990. – 428 с.
3. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М.: Школа «Языки и культура», 1996. – С. 225-226.
4. Ислам А. Ұлттық мәдениет контексіндегі дүниенің тілдік суреті: филол. ғылым. д-ры. ... дис. – Алматы, 2004. – 340 б.
5. Жаксылыков А. Окно в степь: Повести и рассказы. – Алма-Ата: Жалын, 1987. – 128 с.

Ляззат Мұхтар,
PhD докторант КазНУ имени аль-Фараби
Научный руководитель: д.ф.н.,
профессор Темірболат А.Б.

КОНЦЕПТ ДЕТСТВА В МИРОВОЙ ГУМАНИТАРНОЙ НАУКЕ

Термин «детство» в науке используется широко, многопланово и многозначно. Данное понятие является олицетворением неповторимого периода человеческой жизни, которое прочно вошло в массовое сознание общества. В каждую эпоху существовала своя главенствующая возрастная группа: XVII век – век молодости, XVIII и XIX века – века детства, XX век – век подростков [1]. Неслучайно Дж. Локк назвал ребенка «*tabula rasa*», что в переводе означает «чистая доска», и сознание новорожденного младенца, нужно заполнить взрослым.

В философских, педагогических, социологических словарях нет специального определения детства. В психологическом словаре есть определение данного термина, обозначающего во-первых, начальные периоды онтогенеза (от рождения до подросткового возраста); во-вторых, социокультурный феномен, имеющий свою историю развития, конкретно-исторический характер. Известно, что на характер и содержание этого явления оказывают влияние конкретные социально-экономические и этнокультурные особенности общества.

Открытие детства как особого социального феномена началось в XIII веке. С этого времени ребенок становится героем живописи, хотя изображается пока что как «уменьшенный взрослый». Детство в это время все еще считалось временем быстро проходящим и малоценным. XVII век, по мнению французского демографа Ф. Ариеса, было началом преодоления безразличия к детству. Признаком этого послужило появление портретов умерших детей, смерть которых с определенного времени начинает восприниматься как невозможная утрата, тогда как прежде смерть ребенка была всего лишь естественным событием. Первая концепция данной категории была «семейная». Ребенок рассматривался как очаровательная игрушка, мальчик, которого хочется баловать, холить, нежить. Однако такой подход просуществовал недолго. Развитие общества привело к изменению отношения к ребенку. В XVII веке появилась новая концепция детства, в которой подчеркивалось, что любовь к ребенку должна выражаться не в баловании и увеселении детей, а в психологическом интересе к их воспитанию и обучению. XVIII век дает концепцию рационального воспитания, основанного на строгой дисциплине. С этого времени функцию подготовки детей к жизни принимают на себя спе-